

Petri Karonen

Varhaismodernin Ruotsin tutkijat

Ruotsin ja Suomen yhteistä menneisyyttä koskevan tutkimuksen päälinjojen, tutkimusalojen ja ohjaussuhteiden vertailu

Ruotsi ja Suomi olivat yli 600 vuotta osa samaa valtakuntaa, mikä kerrytti niille pitkän ja runsaasti tutkitun yhteisen menneisyyden. Tutkimustoiminnan laajuudesta huolimatta maiden yhteistä aikaa koskevaa historiankirjoitusta on vertailtu kootusti keskenään vain harvoin. Ruotsin ja Suomen varhaismoderniin historian tutkimukseen on syvennytty erityisen vähän historian tutkimuksen ammattilaisten perspektiivistä. Suomi on yleisemminkin jäänyt pohjoismaisesta historiografisesta tutkimuksesta usein sivulauseisiin tai kokonaan syrjään.¹ Tässä artikkelissa tarkastellaan Ruotsin ja Suomen yhteisen historian aikaa koskevia tutkimussuuntauksia 1800-luvulta nykypäivään.² Esitys luo pitkän aikavälin kokonaiskuvan kummassakin maassa tehdyn tutkimuksen teemoista ja aikakausien painottumisesta, etenkin väitöskirjoissa. Samoin se kokoaa tietoja ohjaaja-ohjattavuussuhteista, minkä tarkoituksena on konkretisoida

edellä mainittujen teemojen tutkijoiden työn todellisuutta eri aikoina.

Lähtökohtana on niin sanottu professionaalisen historian tutkimuksen synty aika, joka alkoi sekä Ruotsissa että Suomessa 1800-luvun puolimaissa. Tarkastelu keskittyy varhaismodernin ajan tutkimukseen, jolla viitataan noin vuosien 1500–1809 välistä aikaa käsittelevään tutkimukseen. Ruotsalainen historian tutkija Ludvig Stavenow (1864–1950) sijoitti ruotsalaisen historiankirjoituksen läpimurron Erik Gustaf Geijerin (1783–1847) aikaan. Geijerin vaikutus tuntui myös Suomessa, mutta nykyaikainen tutkimus sen vaatimine infrastruktuureineen ja resurssineen syntyi vasta hänen jälkeensä. Suomessa ammatillaisen historian tutkimuksen katsotaan alkaneen Gabriel Reinistä (1800–1867), jonka lähes 30-vuotinen professorikausi päättyi vuonna 1861. Hänen oppilaansa ja seuraajansa Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen (1830–1903) kehitti erityisesti

1. Vrt. esimerkiksi Rolf Torstendahl, *Scandinavian Historical Writing*. Teoksessa Stuart MacIntyre, Juan Maiguashca & Attila Pók (toim.) *The Oxford History of Historical Writing*: Volume 4: 1800–1945. Oxford University Press 2011. Ruotsissa on ollut täysin normaalia tutkia ”varsinaista” Ruotsia vuoden 1809 rajoilla. Esim. Simon Larsson, Marja Jalava & Pertti Haapala, Introduction. *Nordic historiography: from methodological nationalism to empirical transnationalism*. Teoksessa Pertti Haapala, Marja Jalava & Simon Larsson (toim.) *Making Nordic Historiography. Connections, Tensions and Methodology, 1850–1970*. Berghahn 2017, 4–5. Tärkeä vertaileva näkökulma sisältyy Petteri Norringin väitöskirjaan *Eli F. Heckscher, Eino Jutikkala ja pohjoismaisen yhteiskuntahistoria*. Helsingin yliopisto 2018.

2. Artikkelin liittyvät Koneen Säätiön vuosina 2018–2021 rahoittamaan hankkeeseen Yhteinen menneisyys, erilaiset tulkinat: bibliometrinen ja kvalitatiivinen analyysi varhaismodernista Ruotsin valtakunnasta Ruotsin ja Suomen historiografiassa 1860–2020 (Hirsu: <https://www.jyu.fi/hirsu>). Tutkimuksessa selvitetään mm. kuinka kuva Ruotsin ja Suomen yhteisestä historiasta on muodostunut, ketkä sen ovat luoneet ja millaisin menetelmin sekä mitä teemoja on erityisesti painotettu – ja mitä puolestaan on unohdettu.

1850–1880-luvuilla merkittävästi suomalaista historiantutkimusta.³

Artikkelissa kootaan ensimmäistä kertaa yhteen kahden maan yhteisen menneisyyden tutkijoiden työn ja tutkimusteemojen päälinjat kuluneelta noin 150 vuoden jaksolta. Analyysi perustuu pääsääntöisesti laajaan kvantitatiiviseen lähdeaineistoon. Aineisto koostuu julkaisutiedoista, jotka on kerätty Ruotsin ja Suomen historiallisista bibliografioista ja erilaisista tietokannoista.⁴ Näiden avulla on luotu kokonaiskuva Ruotsissa ja Suomessa tehdystä varhaismodernia aikaa koskevan tutkimuksen määrästä. Kaikista Suomessa ja Ruotsissa tarkastelujaksolla puolustetuista historia-alan väitöskirjoista on lisäksi muodostettu osatietokannat, joiden avulla

rakennetaan ensimmäisen kerran kattava kuva varhaismodernia aikaa koskevien väitöskirjojen määrästä, tutkimuskohteena olleista ajanjaksoista sekä väitöskirjoja ohjanneiden tutkijoiden verkostoista ja ohjaaja–ohjattava-suhteista. Ohjaaja–ohjattava-kysymystä on selvitetty väitöskirjojen esipuheista, minkä lisäksi kokonaiskuvan karvoittamisen apuvälineitä ovat olleet erilaiset elämäkerta- ja muistelmatiedot.⁵ Tutkimusta varten koottu aineisto luo edellytykset tulevaisuudessa tehtäville kattaville laadullisille analyyseille.

Tarkastelussa selvitetään tieteenosioilologisten näkökulmien avulla tutkijoiden ja tutkijaryhmien kuulumista tiedeyhteisöihin. Karl-Erik Michelsen kritisoi jo neljännesvuosisata sitten suomalaista historiantutkimuksen historiaa teoriattomuus-

- Aikarajauksista esimerkiksi Ludvig Stavenow, *Det moderna vetenskapens genombrott i svensk historieskrivning*. Uppsala 1928, 31; Gustaf Jacobson, *Från Geijer till Hjärne. Studier i svensk historieskrivning under 1800-talet*. Söderströms 1945, esipuhe. Geijerin merkityksestä Suomessa erityisesti hallitsijan ja kansan yhteistyön ja aateliston vastustuksen suhteen esimerkiksi Petri Karonen, Matti Roitto & Jari Ojala, *Politiska kulturer 1430–1930*. Teoksessa Henrik Meinander, Petri Karonen & Kjell Östberg (toim.) *Demokratins drivkrafter. Kontext och särdrag i Finlands och Sveriges demokratier 1890–2020*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 819. Svenska litteratursällskapet i Finland 2018, 82–83. Professionaalisuuden noususta esimerkiksi Päiviö Tommila, *Suomen historiantutkimus. Tutkimuksen historia*. WSOY 1989; Rolf Torstendahl, *The Rise and Propagation of Historical Professionalism*. Routledge Approaches to History 8 2015. Suomalaisesta historiantutkimuksesta Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaisen historiantutkimukseen. Luvun linjoilla ja linjojen takana kirjoittanut Ilkka Herlin*. SHS Käsikirjoja 17:1. SHS 1996. Aikaisemmista tutkimuskatsauksista myös Panu Pulma, *Expansion and differentiation. Linjer inom finländsk historieforskning på 1990-talet*. *Historisk Tidskrift för Finland* 83 (1998), 69–83; Peter Aronsson, *Svensk historisk forskning på 1990-talet*. *Historisk Tidskrift för Finland* 83 (1998), 114–151.
- Ruotsin ja Suomen historialliset bibliografiat ovat nykyään saatavilla myös digitaalisessa muodossa. Suomessa aikanaan painosta ilmestyneet historialliset bibliografiat käsittävät vuodet 1544–1990 ks. Doria, <http://www.doria.fi/handle/10024/136376> (15.12.2019) ja Ruotsissa vuodet 1771–1976 ks. Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston kirjastotietokanta LIBRIS, https://shb.kb.se/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=shb (15.12.2019). Vertaa LIBRIS-tietokannan yhteydessä oleva Svensk historisk bibliografi -digital -osatiekanta (SHBd), jonka hakutoiminnot eivät kuitenkaan riitä tämän artikkelin tehtävänasettelulle keskeisen kokonaiskuvan laatimiseen. Siksi Ruotsin historiallista bibliografiaa on käytetty LIBRIS-tietokannan (toisen) osatiekannan Svensk historisk bibliografi avulla http://libris.kb.se/form_extended.jsp?f=shb (15.12.2019). Hakusanoina sähköisessä tietokannassa on käytetty yleisiä hakusanoja ”ämne: historia”. Vastaavasti vuosia 1980–2009 koskevat suomalaiset tiedot on kerätty kesällä 2019 ARTO-tietokannasta hakusanoilla ”historia”, ”1500-luku”, ”1600-luku” ja ”1700-luku”. Tarkemmin hakuperusteista esimerkiksi Petri Karonen, Ruotsin ajan tutkimuksen nykytila ja resurssit. *Historiallinen Aikakauskirja* 108 (2010), 481–489, 482, viite 4.
- Väitöskirjoja koskevat tietokannat ja väitösluettelot ovat edellä viitteessä 4 mainittujen lisäksi seuraavat: Ruotsista Stefan Eklöf Amirellin aikanaan vuonna 2008 laatima ”DokHist: Bibliografisk databas över svenska doktorsavhandlingar i historia 1890-” -tietokanta <https://www.gu.se/forskning/publikation/?publicationId=74961> (linkki ei toiminut enää 15.8.2019). DokHist perustui suurelta osin seuraaviin luetteloihin: Bibliografi över licentiat- och doktorsavhandlingar i historia 1890–1975. Sammanställt av Birgitta Pikwer. Lunds universitet 1980; Svenska doktorsavhandlingar i historia 1976–2005: en bibliografi. Sammanställd och kommenterad av Stefan Eklöf Amirell. Kungliga biblioteket 2007. Uusin ruotsalainen aineisto on koottu pääosin hyväksytyistä historian väitöskirjoista *Historisk tidskrift*issä julkaistuista tiedoista. Tietoja on – osin paljon – täydennetty muun muassa yliopistojen omien tietokantojen ja verkkosivujen avulla. Suomesta tärkeimpiä lähteitä ovat Eeva Mäkelä-Henriksson & Tuovi Puupponen, *Helsingin yliopiston väitöskirjat 1828–1977*. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisu 41. Helsingin yliopisto 1978; Sini Kangas, Marjatta Hietala & Heikki Ylikangas (toim.) *Historia eilen ja tänään. Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat Suomessa 1908–2008*. Suomen tiedeseura 2009, liite. Uusimmista ajoista Juuli-julkaisutietoportaalit <http://www.juuli.fi/> (15.11.2019). Väitöskirjojen ohella ohjaaja- ja vastaavia tietoja on kerätty tutkimuskirjallisuudesta ja muista lähteistä, Svensk Biografiskt Lexikon <https://riksarkivet.se/sbl> (15.11.2019); Pentti Papunen (toim.) *Suomalaisia historiantutkijoita. Historiallisen Yhdistyksen 75-vuotisjuhlakirja*. Toimituskunta Päiviö Tommila et al. WSOY 1965 sekä Päiviö Tommilan toimittama *Historiantutkijan muotokuva*. SHS Käsikirjoja 17: 2. SHS 1998. Ruotsalaisia väitöskirjoja koskevan tietokannan täydentämiseen ovat Hirsu-hankkeen tutkijoiden ohella osallistuneet Ville Salmela, Jaro Karkinen sekä eri aikoina useat Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen harjoittelijat, joita kaikkia haluan kiittää avusta.

desta ja liiallisesta yksilökeskeisyydestä. Vastaava käsitys voidaan laajentaa koskemaan myös ruotsalaista historiografiaa.⁶ Vaikka tutkimusalaa on uudistettu viime vuosina, voidaan laadullista tutkimusta kehittää jatkossa esimerkiksi kvantitatiivisten menetelmien, bibliometrinen tekniikoiden ja erilaisten visualisointityökalujen avulla.⁷

Kokonaisvaltainen bibliografinen selvitystyö ja digitaalisten tietokantojen mahdollistamat bibliometriset⁸ tarkastelutavat yhdistetään artikkelissa ohjaaja–ohjattava-suhteiden analyysiin, jossa kattava väitöskirjoja koskeva kvalitatiivinen aineisto on tiivistetty tilastoiksi.⁹ Kansainvälisten eli käytännössä lähes poikkeuksetta angloamerikkalaisten tietokantojen käytössä esiintyy toistaiseksi monenlaisia ongelmia, kun tarkastellaan esimerkiksi kahden ei-englanninkielisen maan historian tutkimusta pitkällä aikavälillä. Keskeisimmät tietokantojen haasteet koskevat kielivalikoimaa sekä historian tutkimuksen tarpeisiin vielä aivan liian lyhyttä aikaperspektiiviä, sillä systemaattisesti luetteloitua tietoa on usein vasta 2000-luvulta. Lisävaivaa tuottavat tuplatietueet, jotka romuttavat mahdollisuudet laatia tietokantojen pohjalta luotettavia kvantitatiivisia aikasarjoja ilman tietueiden tarkastamista ja seulomista. Sama koskee julkaisujen vaihtelevaa luokittelua erilaisille historian aloille. Siksi tätä artikkelia varten on korjattu käsin eri lähteistä saatavia tietueita ja pohdittu usein tapauskohtaisesti, mihin kategoriaan tai luokkaan nimekkeet kuuluvat.

Tämän tekstin kirjoittajan ja monen muunkin aihepiiriä käsitelleen suomalaisen tutkijan yleinen havainto on, että Ruotsissa vain harvat tutkijat ovat selvittäneet Pohjanlahden itäpuolella tehtyä tutkimusta yhteisen valtakunnan ajalta. Sen sijaan Suomessa käytännössä jo niin sano-

tusti suomalaiskansalliseksi tutkijoiksi leimatut historioitsijat ovat käyttäneet valtakunnallisia aineistoja ja mieltäneet tutkimuksensa kontekstiksi ja vertailukohdaksi koko Ruotsin valtakunnan. Vaikka tulkinnot saattoivat liioitella Suomen roolia valtakunnassa, se ei koskaan johtunut tietämättömyydestä valtakunnan länsiosien tilanteesta. Kyse oli ennemmin suomalaisten tutkijoiden tarpeesta korostaa omaa ”kansallista” menneisyyttä, jonka he kokivat olleen aiemmin liian pienessä osassa yhteisen historian esityksissä.¹⁰ Myöhemminkään vakavasti otettavaa varhaismodernin ajan tutkimusta ei ole Suomessa voitu tehdä tuntematta ruotsalaista tutkimusta perusteellisesti. Suomessa tehdyn tutkimuksen sivuuttamista Ruotsissa eivät selitä kielelliset tai muut tutkimuksen saavutettavuuteen kytkeytyvät seikat, sillä Suomea käsitteleviä julkaisuja luokiteltiin ruotsalaisissa historiallisissa bibliografi- oissa aina vuoteen 1975 saakka omaan osastoonsa sen ohella, että suomalaiset bibliografiat sisältävät kaikkien pääluokkien otsikot myös ruotsiksi. ATK-pohjaiseen järjestelmään siirtymisen jälkeen Suomessa julkaistuja tutkielmia on sittemmin päätyntä ruotsalaisiin tietokantoihin enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti. Silti on vaikea ymmärtää, miksi Ruotsissa vaivaudutaan vain harvoin käyttämään edes ruotsin- ja englanninkielellä julkaistuja suomalaisia varhaismodernin ajan tutkimuksia. Asian spekulointi ei kuitenkaan kuulu tämän artikkelin tutkimustehtävään.

Historiantutkimuksen resurssit ja varhaismodernin ajan tutkijat

Ruotsin ja Suomen historian tutkimuksen yleisiä voimavaroja voidaan tarkastella vertailemalla professuurien määrää. Tämä on ainoa vertailu-

6. Esim. Peter Aronssonin mukaan Ruotsissa historian tutkijoita on usein keskitytty tarkastelemaan ”liv, verk och verkan”-tyyliin. Peter Aronsson, De svenska historikernas herdaminne. *Historisk Tidskrift* 131 (2011), 267 (arvio teoksesta Ragnar Björk & Alf W. Johansson (toim.) *Svenska historiker från medeltiden till våra dagar*. Nordstedts 2009).

7. Karl-Erik Michelsen, Historiankirjoituksen historia ja itsereflektion ongelma. Teoksessa Pekka Ahtiainen et al. (toim.) *Historia, sosiologia ja Suomi. Yhteiskuntatutkimus itseymmärryksen jäljillä*. Hanki ja jää 1994, 65–67, 70, 72; Petri Karonen, Historiantutkimuksen ja yhteiskunnan yli puolitoistavuosisatainen vuoropuhelu. Teoksessa Petri Karonen (toim.) *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historian tutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle*. SKS 2019 (a), 24–25.

8. Tavallisesti bibliometriikka ymmärretään tutkimuksen arviointimenetelmäksi, mutta sitä voidaan hyödyntää myös tiedonkeruun apuvälineenä. Kuitenkaan tässä artikkelissa sitä ei voida tilasystiä käyttää laajamittaisesti. Lisäksi pitkän aikavälin tutkimukseen tämä tekniikka ei muutenkaan sovellu edellä mainituista syistä. Tarkemmin esimerkiksi Riitta Kärki & Terttu Kortelainen, *Johdatus Bibliometriikkaan*. Informaatiotutkimuksen yhdistys 1996; Maria Forsman, *Julkaisut ja tieteen mittaaminen. Bibliometriikan käännekohtia*. Oy Lighthouse Consulting Ltd/Enostone Kustannus 2016.

9. Tietokannoista tämän aihepiirin historian tutkimukselle käyttökelpoisimmiksi ovat osoittautuneet Google Scholar, WoS, Ebsco, Scopus, Publish or perish, ARTO, FENNICA ja LIBRIS (osatietokantoinen).

10. Suomalaiskansallisesta tutkimuksesta esimerkiksi Pekka Ahtiainen, Suomalaiskansallinen historiankirjoitus. Jatkuu vai varjo menneisyydestä? Teoksessa Ahtiainen et al. (toim.) 1994, 19.

Taulukko 1.

Historia-alan professuurit Ruotsissa ja Suomessa vuosina 1870–2015.

Lähde: *Sveriges statskalender* 1870–2010; Petri Karonen, Historiantutkimuksen ja yhteiskunnan yli puolitoistavuosisatainen vuoropuhelu. Teoksessa Petri Karonen (toim.) *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle*. SKS 2019, 19 ja siinä mainitut lähteet; Ruotsin ja Suomen historian professoreita koskevat tietokannat (viitattu 15.12.2019) sekä siinä mainitut lähteet (kirjoittajan hallussa).

Vuosi	Ruotsi			Suomi		
	"Historia"	Lähialat	Yhteensä	"Historia"	Lähialat	Yhteensä
1870	4	4	8	3	2	5
1900	4	4	8	4	2	6
1930	9	8	17	9	4	13
1950	9	9	18	11	3	14
1960	8	16	24	14	3	17
1980	22	11	33	37	9	46
1990	26	12	38	35	10	45
2000	56	17	73	37	9	46
2010	101	17	118	36	11	47
2015	106	10	116	40	10	50

kelpoinen menettelytapa, sillä maiden tutkimus- ja opetusvirkojen haltijoista ainoastaan professoreista on saatavissa luotettavia tietoja heti tutkimusjakson alusta eteenpäin.¹¹ Ruotsissa ei esimerkiksi dosentteja, yliopistonlehtoreita ja muita vastaavia vakinaisia tehtäviä kirjattu 1900-luvun jälkipuoliskolta lähtien valtiokalentereihin läheskään yhtä tarkasti kuin Suomessa.¹²

Taulukossa 1 esitetään poikkileikkausvuosilta kaikkien historia-alojen professorien¹³ lukumäärä.¹⁴ Taulukossa "historia" tarkoittaa humanistis-yhteiskuntatieteellisesti suuntautuneita professuureja.¹⁵ "Lähialojen" professuurit ovat tyypillisesti oikeushistorian, kirkkohistorian sekä Ruotsissa yleisen uskontohistorian (*religions-historia*) oppituojeja. Aiemmin viimeksi mainit-

tuja on vain harvoin tarkasteltu osana historian-tutkijoiden yhteisöä, vaikka kummassakin maassa on ollut yleistä nimittää oikeus- ja kirkkohistorian alojen professuureihin humanistis-yhteiskuntatieteellisellä puolella väitelleitä tutkijoita.¹⁶ Yleiskuva antaa käsityksen varhaismodernia aikaa käsittelevien tutkijoiden toimintaympäristöistä ja työskentelyn reunaehdoista. Alaluvun lopussa professorien kokonaismäärää suhteutetaan varhaismoderneja aikoja tutkineisiin professoreihin.

Ruotsissa Uppsalan ja Lundin yliopistot olivat perinteisiä historiantutkijoiden kouluttajia. Göteborgin korkeakouluun (vuodesta 1891, yliopisto vuodesta 1954) perustettiin jo vuonna 1895 historian professuuri. Helsingin yliopisto oli itsenäisyyden ajan alkuun saakka Suomen ainoa yliopisto,

11. Yleiskuva Ruotsin ja Suomen historiantutkimuksen instituutioista Ilaria Porciani & Lutz Raphael (toim.) *Atlas of European historiography. The making of a profession, 1800–2005. Writing the nation. National historiographies and the making of nation states in 19th and 20th century Europe*. Palgrave Macmillan 2010. Suomen kehitystä käsittelevät Pertti Haapala & Mervi Kaarninen (s. 74–77) ja Ruotsia Håkan Gunneriusson (s. 79–80). Lisäksi teoksessa on useita havainnollisia karttoja, jotka osoittavat historia-alan koulutuksen muutoksista eri aikoina, ks. s. 3–5, 10–11, 18–19, 22–23, 38–39, 46–47, 52–53, 66–67, 76.

12. Silti jo pinnallinen ruotsalaisten dosenttilistojen läpikäynti osoittaa, että aivan kuten Suomessa, Ruotsissakin dosenteista suuri osa sai ainakin 1960-luvulle saakka myöhemmin professorin viran. Karonen 2019a, 20, viite 13.

13. Professoreiksi on laskettu mukaan tehtäviin nimitetyt professorit eli aiemmin oppituojin haltijoiksi kutsutut professorit, ylimääräiset ja henkilökohtaiset professorit, apulaisprofessorit sekä mahdolliset tenure track- ja vastaavat professorit.

14. Taulukon otantavuodet on valittu silmällä pitäen tietojen vertailukelpoisuutta myöhemmin esiteltävien julkaisumäärien kanssa.

15. Tyypillisimmillään kyse oli sellaisista nimikkeistä kuin "historia", "Suomen historia", "taloushistoria", "yhteiskuntahistoria", "yleinen historia" (vain Suomessa), "sosiaalishistoria", "poliittinen historia" (vain Suomessa), "aatehistoria" ja "oppihistoria".

16. Sen sijaan taulukossa eivät ole mukana esimerkiksi kirjallisuushistorian tai taidehistorian tehtävät.

kunnes Turkuun perustettiin 1920-luvun taitteen tietämällä sekä Åbo Akademi (1918) että Turun yliopisto (1920), joissa kummassakin historia-aineet olivat vahvasti mukana alusta lähtien. Uppsalan ja Lundin yliopistoissa oli vielä 1860-luvulla ollut yhteensä kuusi historia-alan professoria, mutta virkojen määrä väheni sittemmin. Tukholman korkeakoulussa (yliopisto vuodesta 1960) historia sai professorinvirkansa vasta vuonna 1919 ja Tukholman kauppakorkeakouluun perustettiin taloushistorian virka vuonna 1929. Ruotsissa oli vuonna 1930 yhdeksän humanistis-yhteiskuntatieteellisesti suuntautunutta historian professoria ja lähialoilla lähes yhtä monta.¹⁷

Suomessa¹⁸ historia-alan professoreita oli tavallisesti enemmän kuin Ruotsissa aina 1990-luvulle saakka. Kaikkiin Suomeen 1950–1960-luvuilla syntyneisiin monialaisiin yliopistoihin ja korkeakouluihin perustettiin historian virkoja; tavallisimmin yksi oppituoli edusti Suomen historiaa ja toinen yleistä historiaa.¹⁹ Sen sijaan Ruotsissa tehtävien lisäys kohdistui pitkään yksinomaan lähialoille (taulukko 1). Vastaavaa ilmiötä ei Suomesta ole havaittavissa, sillä kirkko- ja oikeushistorian tehtävät eivät lisääntyneet ennen 1980-lukua. Ruotsissa tarjoutui kuitenkin erilaisissa muistiorganisaatioissa Suomea huomattavasti enemmän työtehtäviä historian tutkijoille. Näin tapahtui jo 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien, sillä esimerkiksi Suomea aiemmin perustettuihin maakunta-arkistoihin siirtyi päteviä historioitsijoita ja moni historian professori siirtyi yliopistolta Riksarkivetin johtoon riksarkivarieksi eli valtionarkistonjohtajaksi.²⁰ Ruotsissa historian-

tutkimus oli silti pitkään uusia virkoja perustettaessa ja lisäresursseja jaettaessa sivuraiteella, sillä ala jäi peränpitäjäksi muutoinkin asemiaan ankarasti menettäneiden humanististen tieteiden joukossa.²¹

Vasta poikkileikkausvuosi 2010 osoittaa, että Ruotsin ja Suomen välinen resurssiero kasvoi suureksi. Tilannetta selittää ennen muuta Ruotsissa vuosituhanen vaihteessa käyttöön otettu ”befordning”-järjestelmä, jonka myötä professorin kelpoisuuden saavuttanut vakinaisessa tehtävässä toiminut henkilö eli käytännössä yliopistonlehtori saattoi tulla nimitetyksi professoriksi ilman tehtävän avoimeksi julistamista.²² Sen sijaan Suomessa professorinvirkojen ja -tehtävien määrän kasvu pysähtyi jo 1980-luvulla, eikä näköpiirissä ole, että esimerkiksi 2010-luvun jälkipuoliskolta alkanut *tenure*-professuurien perustaminen muuttaisi tilannetta radikaalisti.

Suomen ja Ruotsin historia-alan yleisissä toimintaedellytyksissä ja -tavoissa on ollut runsaasti samankaltaisuuksia. Kummassakin maassa syntyi esimerkiksi historian laitoksia varsin myöhään. Ruotsissa ensimmäinen historian laitos perustettiin Lundiin vuonna 1944, kun Suomessa ensimmäiset ”laitokset” ilmaantuivat 1950-luvun lopulla ensin Turkuun ja pian sen jälkeen Jyväskylään sekä muihin uusiin korkeakouluihin ja yliopistoihin.²³

Kummassakin maassa historian tutkijat olivat aina 1940-luvulle saakka merkittävässä yhteiskunnallisissa tehtävissä. Ruotsissa monet historian professorit ja -ammattilaiset toimivat ministerinä ja jo autonomisessa Suomessa historian-

17. Ruotsin tilanteesta Birgitta Odén, *Lauritz Weibull och forskarsamhället*. Bibliotheca Historica Lundensis XXXIX. Lunds universitet 1975, 83; Birgitta Odén, *Forskarutbildningens förändringar 1890–1975. Historia, statskunskap, kulturgeografi, ekonomisk historia*. Bibliotheca Historica Lundensis 69. Lunds universitet 1991, 59; Vrt. Torstendahl 2011, 263–264; Håkan Gunneriusson, *Historiska föreningen i Uppsala: Från centrum till periferi*. Teoksessa David Ludvigsson (toim.) *Historiker i vardag och fest. Historiska föreningen i Uppsala 1862–2012*. Studia Historica Upsaliensia 244. Uppsala universitet 2012, 216.

18. Helsingissä oli vuonna 1910 erilaisin professorinimikkein perinteisen historian tehtävissä peräti seitsemän professoria ja vielä yksi kirkkohistoriassa, kaksi oikeushistoriassa sekä venäläistämisen välineeksi ajateltu oppituoli Venäjän valtio-oikeudessa ja historiassa. Päiviö Tommila, *Historianopintojen erikoistuminen*. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Historiantutkijan muotokuva*. SHS Käsikirjoja 17: 2. SHS 1998, 18; Karonen 2019a, 19–21.

19. Esimerkiksi Tommila 1989, 207–211.

20. Esimerkiksi Odén 1975, 89–90; Ilaria Porciani & Lutz Raphael (toim.) 2010, kartat muistiorganisaatioista 10–11, 14–15, 28–29, 32–33, 42–43, 56–57, 62–63, 76; Göran Nilzén, *Carl Gustaf Malmström, Historiker, statsråd och riksarkivarie*. Kungl. Vitterhets Historie & Antikvitets Akademien i Samverkan med bokförlaget Atlantis 2010, 123, 129; Gunneriusson 2012, 216.

21. Erik Lönnroth, *Svensk historieskrivningen under 1900-talet*. *Historisk Tidskrift* 1998, 309–310.

22. Tästä esimerkiksi ”Befordrade professorer tvistefråga i akademien” Universitetslärares, <https://universitetslararen.se/2017/09/28/befordrade-professorer-tvistefraga-i-akademien/> (15.12.2019); Aronsson 1998, 117–118.

23. Birgitta Odén, *Sture Bolin. Historiker under andra världskriget*. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. Handlingar. Historiska serien 27. KVHAA 2011, 63–64; Tommila 1989, 210; Tommila 1998, 27; Jussi T. Lappalainen, *Kokeuksia historian laitoksesta työyhteisönä*. Teoksessa Tommila (toim.) 1998, 117–118.

Taulukko 2.**Historia-alan professorit ja varhaismoderneja aikoja tutkineiden professorien osuus heistä Ruotsissa ja Suomessa vuosina 1870–2015.**

Lähde: Taulukko 1 ja siinä mainitut lähteet.

Vuosi	Ruotsi		Suomi	
	”Historian” professorit yhteensä	heistä varhaismodernin ajan tutkijoita	”Historian” professorit yhteensä	heistä varhaismodernin ajan tutkijoita
1870	4	4	3	2
1900	4	4	4	4
1930	9	9	9	7
1950	9	9	11	11
1960	8	8	14	13
1980	22	13	37	17
1990	26	11	35	12
2000	56	16	37	9
2010	101	36	36	7
2015	106	35	40	8

tutkijoita työskenteli senaatissa. Samoin alan toimijat istuivat valtiopäivillä varsinkin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensivuosisikymmenillä. Virkavapaudet ja edustuslaitoksen aiheuttamat kiireet veivät aikaa tutkimustyöltä ja pitkät sijaisjärjestelyt olivatkin yleisiä.²⁴

Taulukko 2 sisältää taulukon 1 ”historia”-kategoriaan luetut professorit. Heidän vertailukohanaan ovat professorit, joiden tieteellisen tuotannon pääosa on kohdistunut varhaismodernille aikakaudelle ja sen aihepiireihin. Kuten huomataan, professuurin saaminen edellytti aina 1960-luvulle saakka kummassakin maassa tutkimusta varhaismodernin ajan Ruotsin ja/tai Suomen historiasta. Tilannetta muuttivat vasta yliopistolaitoksen laajentuminen ja historiantutkimuksen painopisteiden siirtyminen uudempiin tai vastaavasti varhempisiin aikoihin. Absoluuttisin henkilömäärin Suomessa oli – kuten yleiskuva osoittaa – 1990-luvulle saakka enemmän Ruotsin ja Suomen yhteiseen historiaan perehtyneitä professoreita. Sen jälkeen tilanne on muuttunut jyrkästi, sillä vuonna 2015 ruotsalaisissa yliopistoissa

oli alan eksperttejä yli neljä kertaa enemmän kuin suomalaisissa.

Ruotsalaiset ja suomalaiset yhteistä varhaismodernia aikaa koskevat julkaisut 1870-luvulta 2010-luvulle

Tässä tutkimuksessa on selvitetty Ruotsin ja Suomen yhteisen historian aikaa koskevan tutkimustoiminnan volyymin sekä jakautumista eri historian aloille kolmelta otantajaksolta. Julkaisutoiminnan volyymin tarkka arviointi on vaikeaa, mutta kokonaiskuvan rakentamiseksi se on välttämätöntä. Bibliografioita ja tietokantoja on ollut mahdollista hyödyntää vain rajoitetusti pitkän aikavälin vertailuun, sillä niiden luokitukset ovat ajan saatossa muuttuneet, mikä kertoo tutkimuksen painopisteiden vaihtumisesta. Esiteltävät tiedot on poimittu tietokannoista yksitellen ja arvioitu tapauskohtaisesti, kuuluuko julkaisu nykykriteerein siihen historialuokkaan, johon se on aikanaan sijoitettu.

Koska tarkastelujakso on yli sadan vuoden mittainen, on vertailtavuuden säilyttämiseksi julkai-

24. Tarkemmin esimerkiksi Uno Tuominen, *Suomen Historiallinen Seura 1875–1975*. Historiallisia Tutkimuksia 97. Suomen Historiallinen Seura 1975; Odén 1991, 89–91; Pekka Ahtiainen, *Kulttuuri, yhteisö, yksilö*. Gunnar Suolahti historiantutkijana. Historiallisia Tutkimuksia 162. SHS 1991, 42, viite 43; Simon Larsson, *Intelligensaristokrater och arkivmartyrer. Normerna för vetenskaplig skicklighet i svensk historieforskning 1900–1945*. Södertörn doctoral dissertations 44. Gidlunds 2010, 216; Gunnar Artéus & Klas Åmark (toim.) *Historieskrivningen i Sverige*. Studentlitteratur 2012, passim.; Gunneriusson 2012, 215; Sverker Oredsson, *Nils Edén. Demokratins statsminister*. Ekerlids Förlag 2017, passim.; Petri Karonen, *Historiantutkijat ja yhteiskunnallinen vuorovaikutus n. 1860–1950*. Teoksessa Karonen (toim.) 2019(b), 480–522.

sujen luokittelu pidetty karkeana. Luokituksessa ei ole otettu kantaa kunkin julkaisun laajuuteen tai muotoon, esimerkiksi siihen, onko kyseessä monografia tai artikkeli, vaan jokainen teksti on saanut saman painoarvon (= 1). Tulevaisuudessa luokituksia ja tekstien jakautumista eri tyyppisiin julkaisuihin on tarkoitus tarkentaa. Kun tarkastellaan tutkimus- ja julkaisutoiminnan muutosta pitkällä aikavälillä, on ollut välttämätöntä jakaa julkaisut vakiintuneiden ja perinteistenkin kategorioiden alle. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö niin kutsuttuja uusia historioita olisi otettu huomioon tilastoinnissa tai ettei vaikkapa poliittisen historian muuttumista poliittisen kulttuurin tutkimukseksi olisi noteerattu – tai vastaavasti siirtymää tuomioistuinlaitoksen historiasta kohti rikollisuuden historiallista tutkimusta.²⁵ Joka tapauksessa tiedot ovat yhden ja saman luokittelijan tekeminä suuntaa-antavia.²⁶

Vaikka maiden bibliografiset luokitukset muistuttavat suuresti toisiaan, tapauskohtaisen luokittelun ohella on ollut välttämätöntä rajata aihealueita. Rajauksia on edellyttänyt jo yksin työekonomia, mutta erityisesti rajaukset koskevat paikallishistoriallista tutkimusta, joka eroaa Suomessa ja Ruotsissa merkittävästi. Suomessa paikallisten teemojen tutkimus on ollut nimenomaan koulutettujen historiantutkijoiden työmaata, sillä suuri osa varhaismodernin ajan ammattitutkijoista on kirjoittanut jossain uransa vaiheessa korkealuokkaisia paikallis- tai maakuntahistoriallisia esityksiä. Sen sijaan Ruotsissa varsinkin maaseutuyhteisöihin kohdistuva paikallistutkimus on tavallisesti mielletty amatöörihistorioitsijoiden tehtäväksi.²⁷ Koska tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää professionaalisen historiantutkimuksen kehitystä ja vertailla maiden välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä, on kaikki selkeästi paikallisesti rajautunut ja bibliografioissa usein tällaisen otsikon alle sijoitettu

tutkimus jätetty luokittelun ulkopuolelle. Se tulee ottaa huomioon oheisten tulosten tulkinnassa. Yksittäisiä henkilöitä koskevasta tutkimuksesta mukaan on otettu ”valtakunnallisesti” merkittävät toimijat, jotka on bibliografioissakin tavallisesti sijoitettu johonkin yleisempään kategoriaan.²⁸

Ruotsissa ilmestyi kaikilla tarkastelujaksolla Suomea enemmän yhteisen historian ajan julkaisuja. Tätä kenties itsestään selvältä vaikuttavaa havaintoa pohdittaessa on yhtäältä muistettava edellä mainitut paikallistutkimuksiin ja henkilöhistoriaan liittyvät rajaukset ja toisaalta aikakauden alkupäässä jokseenkin yhtäläisiltä vaikuttavat henkilöresurssit. Ensimmäisellä otantajaksolla (1875–1900) kummassakin maassa julkaistiin suhteellisesti eniten lähdejulkaisuja, joita oli lähes neljäsosa kaikista julkaisuista. Myöhemmin lähdejulkaisujen osuus väheni huomattavasti, vaikka niitä ilmestyi Suomessa runsaasti vielä 1980-luvulta 2000-luvulle.

Ruotsissa sota- ja poliittinen historia ovat kaikilla kolmella jaksolla kuuluneet kolmen suositumman historianalan joukkoon. Julkaisutilastot vahvistavat aiempia havaintoja, joiden mukaan poliittinen historia oli Ruotsissa historian pääala pitkälle 1900-luvulle saakka. Viimeisellä tarkastelujaksolla julkaisuprofiili kuitenkin muuttui, sillä vuosina 1980–2009 julkaistiin suhteellisesti eniten taloushistorian alalta. Muutos on suoraan yhteydessä resurssien kasvuun, sillä Ruotsiin perustettiin 1950-luvun lopulta lähtien kiihtyvällä tahdilla taloushistorian oppituteleja ja laitoksia yliopistojen yhteiskuntatieteellisiin tiedekuntiin. Tilanne johti siihen, että taloushistorian ja muiden humanistis-yhteiskuntatieteellisesti suuntautuneiden historia-aineiden yhteistyö jäi usein ohueksi. Toinen julkaisuvalyymien kasvua vauhdittanut seikka olivat monet aate-, oppi- ja tieteenhistorian tehtävät, joiden määrä kasvoi taloushistorian kanssa samansuuntaisesti.²⁹

25. Vastaavista perusteluista esim. Karonen 2010, 482–483.

26. Vrt. esim. Aronsson 1998, 125–128; Aronsson 2011, 269; Karonen 2019a, 19, viite 12.

27. Ruotsalaisen paikallishistoriallisen tutkimuksen painopisteistä esim. Lars Nilsson, *Den urbana frågan. Svensk stadshistoria i retrospektivt och internationellt ljus*. Stads- och kommunhistoriska institutet. Studier i stads- och kommunhistoria 7. Stockholms universitet 1990, 12–13; David Ludvigsson, *Diskuterade motorsågdokumenterna populärhistoria? Historiska föreningen och historikernas relation till populärhistorier*. Teoksessa Ludvigsson (toim.) 2012, 229–230.

28. Lisäksi mukaan on otettu vain Ruotsissa ja Suomessa tai ruotsalaisten tai suomalaisten tutkijoiden julkaisemat tekstit. Varsinkin ensimmäiseltä tarkastelujaksolta Ruotsin historiallisessa bibliografiassa on luetteloitu runsaasti suurvaltakauden sota-aikoja koskevia, eri maissa julkaistuja esityksiä. Edelleen mukana ovat vain sellaiset julkaisut, joista otsikon tai luokittelun (esim. ”vapaudenaika”) perusteella tai muuten vaivattomasti päätellä, mitä aikakautta ne käsittelevät. Toisin sanoen pieni määrä julkaisuja on todennäköisesti jäänyt tilastoinnin ulkopuolelle, mutta kokonaisuvaan seikalla ei ole vaikutusta.

Taulukko 3.

Varhaismodernia aikaa käsittelevien julkaisujen suhteellinen osuus eri historian aloilla sekä julkaisujen absoluuttinen kokonaismäärä Ruotsissa ja Suomessa vuosina 1875–2009.

Lähde: Suomen Historialliset bibliografiat vuosilta 1875–1900, 1951–1960 sekä ARTO-tietokanta: *Svensk historisk bibliografi* 1875–1900, 1951–1960; LIBRIS, osatietokanta *Svensk historisk bibliografi* 1980–2009; Karonen 2010, 482.

Vuosi	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q
Ruotsi 1875–1900 (%)	21,1	17,7	2,3	1,1	0,3	4,3	6,5	0,6	11,8	10,8	0,2	0,0	23,0	0,3	100	1012	39
Suomi 1875–1900 (%)	10,7	20,0	14,2	1,6	2,0	6,0	6,2	2,6	2,2	9,7	0	0	24,2	0,5	100	549	21
Ruotsi 1951–1960 (%)	19,3	21,2	7,1	1,3	4,2	4,6	10,5	6,2	1,4	10,8	3,9	0,3	8,0	1,0	100	977	98
Suomi 1951–1960 (%)	14,2	42,2	9,9	5,2	5,8	5,8	2,0	4,4	0,6	3,2	2,3	0,0	4,1	0,3	100	344	34
Ruotsi 1980–2009 (%)	15,4	11,5	20,9	10,6	10,0	6,4	5,7	8,8	0,3	5,4	1,7	1,7	0,9	0,8	100	1816	61
Suomi 1980–2009 (%)	7,1	6,9	16,1	5,1	7,7	18,4	7,5	7,6	1,2	12,0	0,2	2,4	6,4	1,2	100	1205	40

Kirjainten selitykset:

A = Poliittinen historia B = Sotahistoria C = Taloushistoria D = Sosiaalhistoria E = Aatehistoria
 F = Kulttuurihistoria G = Kirkkohistoria H = Oikeushistoria I = Elämäkerta J = Henkilöhistoria
 K = Historiografia L = Menetelmät M = Lähdejulkaisu N = Muu O = Yhteensä % P = Julkaisuja (N)
 Q = Julkaisuja/vuosi

Suomessa taloushistoria on aina kuulunut historian pääaloihin, mikä juontaa juurensa 1800-luvun lopun kameraaliseen koulukuntaan. Se yhdistetään tavallisesti E. G. Palméniin (1849–1919) ja hänen oppilaisiinsa. Suomessa-kin sota- ja poliittinen historia olivat aina 1900-luvun jälkipuoliskolle suosittuja tutkimusaloja. Sotahistorian alaan kuului vuosina 1951–1960 kaikista julkaisuista lähes puolet ja valtaosa teksteistä keskittyi Suomen sotaan. Jo aiemmin

kolmen kärjen tuntumassa olleet kulttuuri- ja henkilöhistoriallinen tutkimus ovat 1980-luvulta 2000-luvulle nousseet kärkikolmikkoon. Tämä osoittaa, ettei tavallisimmin Gunnar Suolahden nimissä kulkeva niin sanottu kulttuurihistoriallinen koulukunta koskaan menettänyt asemaansa Suomessa.³⁰ Kuten huomataan, tutkimusteemojen valinnassa perinteillä on iso merkitys, vaikka sisällöt ovat uudistuneet suuresti tutkitulla yli 125 vuoden jaksolla.

29. Konkreettinen esimerkki oppialojen eriytymisestä on se, että Ruotsissa ”perinteisten” historia-alojen ja taloushistorian väitöskirjat, kuten myös kirkko- ja aate- ja oppihistorian sekä tieteen historian opinnäytteet, luettelointiin pitkään erillään toisistaan. Tässä artikkelissa mainitut historianalat on yhdistetty saman otsakkeen alle. Vrt. esim. Aronsson 1998, 116.

30. Esim. Tommila 1989, 139–144; Petri Karonen & Antti Rähkä (toim.) *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen. Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960*. Historiallisia Tutkimuksia 267. SKS 2014.

Taulukko 4.

Ruotsin ja Suomen yhteiseen varhaismoderniin aikaan liittyvät väitöskirjat Ruotsissa ja Suomessa vuosina 1852–2016.

Lähde: Tietokanta ruotsalaista ja suomalaisista väitöskirjoista sekä siinä käytetyt aineistot (Hirsu-hanke).

Aikakausi	Ruotsi (N)	%	Suomi (N)	%
1500-luku	79	9,7	24	9,3
1600-luku	219	27,0	52	20,0
1700-luku (vuoteen 1809)	242	29,7	78	30,1
keskiaika–1500-luku	11	1,4	10	3,9
1500–1600-luvut	23	2,8	14	5,4
1600–1700-luvut	45	5,5	23	8,9
1700–1800-luvut	72	8,8	23	8,9
Muu ajanjakso (esim. 1500–1700-lukuja koskeva)	123	15,1	35	13,5
Yhteensä	814	100	259	100

Varhaismodernia aikaa käsittelevät väitöskirjat ja niiden ohjaajat

Suuri osa tärkeimmästä varhaismodernin aikakauden – kuten muidenkin historiantutkimuksen periodien – tutkimuksesta on ilmestynyt yliopistollisina opinnäytteinä. Taulukossa 4 ovat mukana kaikki Ruotsissa ja Suomessa vuosina 1852–2016 tarkastetut varhaismodernia aikaa käsittelevät väitöskirjat.³¹ Väitökset on tässä luokiteltu näennäisen epähistoriallisesti vuosisadoittain osin työekonomisista syistä. Valittu luokittelu antaa kuitenkin varsin tarkan kuvan eri historiallisten aikakausien tutkimuksen volyymien päälinoista, sillä Ruotsin ja Suomen yhteisen historian ajan periodisoinneista ei ole maiden välillä tai aina edes niiden sisällä yksimielisyyttä. Sen vuoksi ”vuosisadoittain” laadittu luokitus on neutraalein tapa vertailla aikakausien painottumista.³²

Väitöskirjoissa ruotsalaisen ja suomalaisen tutkimuksen volyymiero on merkittävä. Varhais-

modernia aikaa koskevia väitöksiä on ilmestynyt Ruotsissa yli kolme kertaa Suomea enemmän. Sitä vastoin väitökset jakautuvat vuosisadoittain samansuuntaisesti, sillä vaihteluväli jää korkeintaan pariin kolmeen prosenttiyksikköön 1600-lukua käsitteleviä väitöskirjoja lukuun ottamatta. Ajanjakso voidaan väljästi määrittellä suurvaltaajaksi, mikä on Ruotsissa perinteisesti ollut poikkeuksellisen ahkerasti tutkittu aikakausi.

Väitöskirjojen ohjaaja-ohjattava-suhteiden avulla syvennetään käsitystä tutkijaverkostoista ja mahdollista olisi analysoida myös yksittäistä tutkijaa ja hänen työskentelyään.³³ Käytännössä aineiston laajuus asettaa tässä artikkelissa vaikeuksia viimeksi mainitulle lähestymistavalle, sillä Ruotsista on identifioitavissa yli 250 väitöskirjan ohjaajaa ja Suomestakin yli 130.³⁴ Siksi taulukko 5 tiivistää keskeisimmät väitöskirjojen ohjaajat kummastakin maasta. Ohjaajatiedot³⁵ on etsitty väitöskirjojen esipuheista, aikaisemmasta tutki-

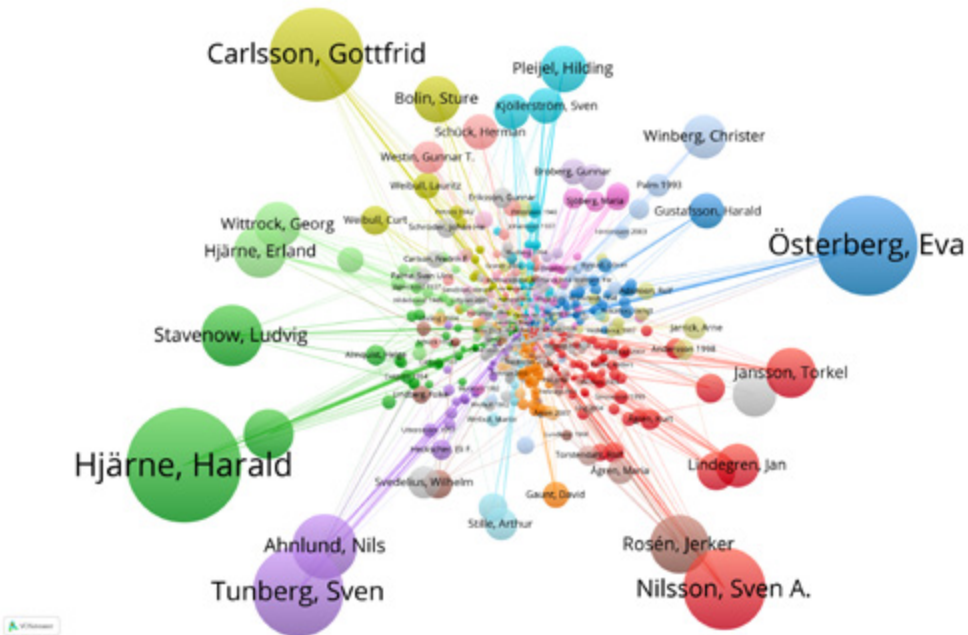
31. Sekä Ruotsissa että Suomessa otettiin samaan aikaan 1850-luvun alussa käyttöön uudet tutkintovaatimukset. Tästedes väittelijän oli itse laadittava puolustamansa väitöstyö, sillä aiemmin oli ollut yleistä, että opiskelija puolusti professorinsa laatimia teesejä. Esim. Nilzén, 2010, 32. Ruotsissa on tavallisesti rajattu talous-, kirkko- ja oikeushistoria pois humanistisesti suuntautuneista historia-aineista, mutta tässä artikkelissa on otettu – ellei erikseen muuta mainita – kaikkia historia-aloja koskevat väitöskirjat mukaan tilastoihin.

32. Esimerkiksi määrittelyongelmasta käy vaikkapa ”suurvaltakausi”, jonka alun voi eri perustein sijoittaa alkamaan vuonna 1561, 1617, 1648 tai jopa 1660. Periodisointien ongelmista esim. Petri Karonen, Ruotsin suurvallan nousu ja tuho: syyt ja selitykset. Teoksessa Ismo Björn, Antti Härkönen, Jenni Merovuo, Riikka Mylly & Arto Nevala (toim.), *Ruukki, raja ja rahvas – oikeutta 60-vuotiaalle Kimmo Katajalalle*. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys 2018, 102–119 ja siinä mainittu kirjallisuus.

33. Vrt. esim. Birgitta Odénin (1975) syväanalyysi Lauritz Weibullin yhteyksistä ruotsalaisessa tutkijayhteisössä, jossa Odén on käyttänyt valtavan määrän yksityisaineistoa selvittääkseen Weibullin tutkijanuran alkuvaihetta.

34. Tiedot väitöskirjaohjaajista perustuvat kummastakin maasta laadittuihin väitöskirjatietokantoihin.

35. Kummassakin maassa on osin jo 1800–1900-lukujen vaiheessa ollut käytössä yhteisohjaajuus, joten tietojen koonnissa on otettu samanaarvoisina huomioon sekä työn pääohjaaja että muut ohjaajat, mikäli nämä tiedot suinkaan ovat olleet saatavilla.

muksesta tai muista lähteistä. Mikäli näitä tietoja ei ole löytynyt, ei kyseistä väittelijää myöskään ole kirjattu kenenkään tietyn henkilön oppilaaksi tai ohjattavaksi.³⁶ Lisäksi on otettava huomioon, ettei varsinainen tai erikseen mainittu väitöskirjaohjaaja ole aina todellisuudessa merkittävästi edistänyt työn valmistumista. Silti oheiset tiedot pitävät vähintään suuntaa-antavasti paikkaansa, sillä aiemman tutkimuksenkin perusteella voidaan osoittaa, että monet jäljempänä esiteltävistä ”tehokkaista” ohjaajista ovat olleet hyvin aktiivisia ja aikaansaavia tutkimustyön johtajia.

Taulukossa 5 huomio kiinnittyy siihen, että kummassakin maassa tehokkaimmat tohtorikouluttajat ovat vastanneet valtaosasta varhaismodernieja aikoja käsittelevistä väitöskirjoista. Ruotsissa väitöskirjojen ohjaus jakautuu tasaisesti maan vanhimpien yliopistojen ja korkeakoulujen kesken. Sen sijaan Suomessa aikakauden väitöstyöt ovat keskittyneet akselille Helsinki-Jyväskylä-Turku. Jyväskylä näyttäytyy tässä valossa

■ Kuvio 1. Ruotsissa julkaistujen Ruotsin ja Suomen yhteistä aikaa käsittelevien väitöskirjojen ohjaajat ja niiden tekijät vuosina 1852–2016. Alun perin bibliometriikkaan suunniteltua VOSviewer-ohjelmistoa on tässä käytetty kuvaamaan väitöskirjan tekijöiden ja heidän ohjaajiensa välistä suhdetta. Kaaviossa sukunimi, etunimi -muodossa esitetyt henkilöt ovat ohjaajia ja sukunimi vuosiluku -muodossa näkyvät puolestaan väitöskirjan tekijöitä. Mitä lähempänä kuvion reunaa ja mitä suuremman pallon yhteydessä henkilön nimi esiintyy, sitä keskeisemmästä ohjaajasta on kyse. Käytännössä kaikki tehokkaimmat tohtorikouluttajat ovat olleet yhteydessä toisiinsa myös ohjaussuhteiden kautta. VOSviewer-ohjelmistosta, ks. <http://www.vosviewer.com/>. Kaavion lähde: Taulukko 5 ja siinä mainitut lähteet.

jonkinlaisena poikkeuksena, koska kasvatustieteellisessä korkeakoulussa ja myöhemmin Jyväskylän yliopistossa (vuodesta 1966) on opetettu historiaa vasta vuodesta 1958 alkaen. Tilannetta selittävät ainakin osittain koulukunnat ja tutkimustradi-

36. 30 suomalaisen väitöskirjan (12 prosenttia kaikista väitöstöistä) ohjaajia ei ole pystytty selvittämään tai todentamaan. Ruotsissa joka viidennen väitöskirjan (N=173) ohjaajatieto ei ole ollut saatavilla. Suuri osa näistä töistä on 1800-luvulla puolustettuja väitöskirjoja, joihin ei ole laadittu erillistä esipuhetta. Monien tällaisten väittelijöiden tutkijanura sai huipenuksensa väitöstilaisuudessa eikä heidän tieteellisestä toiminnastaan ole sen koommin jäänyt paljon jälkiä. Ruotsalaisessa tutkimuksessa on silti tavallisesti oletettu, että väitöskirjojen ohjaaja olisi jokseenkin automaattisesti ollut kulloinkin virassa ollut professori. Tässä on otettu huomioon ainoastaan ne väitökset, joissa ohjaussuhde on jollain lailla pystytty varmentamaan.

Taulukko 5.

Eniten varhaismoderniin aikaan sijoittuvia väitöskirjoja ohjanneet historioitsijat Ruotsissa ja Suomessa noin vuosina 1850–2016 (lukumäärät minimimääriä). Lähde: Taulukko 3 ja siinä mainitut lähteet.

	Ruotsi			Suomi			
Järjestys-numero	Väitöskirjan ohjaaja	Yliopisto/ korkeakoulu	Ohjattu väitös- kirjoja	Järjestys- numero	Väitöskirjan ohjaaja	Yliopisto/ korkeakoulu	Ohjattu väitös- kirjoja
1	Hjärne, Harald (1848–1922)	Uppsala	39	1	Palmén, E. G. (1849–1919)	Helsinki	15
2	Österberg, Eva (s. 1942)	Uppsala, Lund	33	2	Karonen, Petri (s. 1966)	Jyväskylä	13
3	Carlsson, Gottfrid (1887–1964)	Lund	31	3	Pirinen, Kauko (1915–1999) *	Helsinki	12
4	Tunberg, Sven (1882–1954)	Tukholma	31	3	Suolahti, Gunnar (1876–1933)	Helsinki	12
5	Nilsson, Sven A. (1914–1997)	Uppsala	27	5	Danielson-Kalmari, J. R. (1853–1933)	Helsinki	10
6	Stavenow, Ludvig (1864–1950)	Göteborg/ Uppsala	21	5	Kuisma, Markku (s. 1952)	Helsinki	10
7	Ahnlund, Nils (1889–1957)	Tukholma	21	7	Cederberg, A. R. (1885–1948)	Helsinki	9
8	Hjärne, Erland (1887–1969)	Uppsala	18	7	Klinge, Matti (s. 1936)	Helsinki	9
8	Rosén, Jerker (1909–1976)	Uppsala/ Lund	18	9	Jutikkala, Eino (1907–2006)	Helsinki	8
10	Bolin, Sture (1900–1963)	Lund	17	9	Nikander, Gabriel (1884–1959)	Åbo Akademi	8
11	Jansson, Torkel (1947–2018)	Uppsala	16	9	Ylikangas, Heikki (s. 1937) ¹	Helsinki	8
11	Edén, Nils (1871–1945)	Uppsala	16	12	Renvall, Pentti (1907–1974)	Helsinki	7
13	Pleijel, Hilding (1893–1988) *	Lund	15	13	Aalto, Seppo (s. 1951)	Helsinki	6
14	Lindegren, Jan (s. 1949)	Uppsala	14	13	Heininen, Simo (s. 1943) *	Helsinki	6
14	Wittrock, Georg (1876–1957)	Uppsala	14	13	Meinander, Henrik (s. 1960)	Helsinki	6
16	Carlsson, Sten (1917–1989)	Uppsala	13	13	Nummela, Ilkka (s. 1950) **	Jyväskylä	6
16	Winberg, Christer (1942–2008)	Tukholma, Göteborg	13	13	Pulma, Panu (s. 1952)	Helsinki	6
18	Dahlgren, Stellan (s. 1932)	Uppsala	12	13	Virrankoski, Pentti (s. 1929)	Turku	6
19	Stille, Arthur (1863–1922)	Lund	12	19	Bonsdorff, Carl von (1862–1951)	Helsinki	5
20	Gustafsson, Harald (s. 1953)	Tukholma, Lund	11	19	Jokipii, Mauno (1924–2007)	Jyväskylä	5
20	Holmquist, Hjalmar (1873–1945) *	Uppsala	11	19	Mäntylä, Ilkka (1939–2000)	Helsinki, Turku	5
20	Kjöllerström, Sven (1901–1981) *	Lund	11	19	Nenonen, Marko (s. 1956)	Tampere	5
20	Schück, Herman (1925–2015)	Tukholma	11	19	Nygård, Toivo (s. 1943)	Jyväskylä	5
20	Svedelius, Wilhelm Erik (1816–1889)	Lund, Uppsala	11	19	Vainio-Korhonen, Kirsi (s. 1958)	Turku	5
20	Weibull, Curt (1886–1991)	Lund, Göteborg	11	19	Vilkuna, Kustaa H. J. (s. 1966)	Jyväskylä	5
20	Westin, Gunnar T. (1911–2008)	Tukholma	11				

Yhteensä 20 eniten ohjannutta			458				192
Suhteelli- nen osuus kaikista väitöksistä (%)			56 % (N = 814)				74 % (N = 259)
* = kirkko- historia					* = kirkkohistoria; ** = taloushistoria		

1. Heikki Ylikangas toimi sekä oikeushistorian että Suomen ja Skandinavian historian professorina.

tioiden jatkuvuudet, joita voi tässä kutsua historiallisen tiedon periytymiseksi.

Ruotsissa varhaismodernin ajan tehokkaimmat ohjaajat ”polveutuvat” käytännöstä kahdesta vaikutusvaltaisesta professorista. Tässä suhteessa merkittävin oli Uppsalassa historian professorina toiminut Harald Hjärne, jonka ohjaamien väitöskirjojen määrää³⁷ tullaan tuskin koskaan ylittämään: pelkästään taulukossa 5 mainittujen tehokkaiden ohjaajien listalla suoraan häneen kytkeytyneitä tutkijoita on peräti 11 eli puolet koko ryhmästä.³⁸ Toinen keskeinen henkilö oli Lundissa historian professorina vuosina 1919–1938 toiminut Lauritz Weibull, joka oli väitellyt vuonna 1899 Lundissa ajalle tyypillisesti suurvaltakauden historiaan ja ennen muuta Ruotsin 30-vuotiseen sotaan kytkeytyneestä ulkopoliittisesta aiheesta.³⁹ Vaikka Weibull itse ei aivan noussut tehokkaimpien ohjaajien joukkoon – ohjauksia kertyi kaikkiaan yhdeksän – hänen traditioonsa yhdistyy peräti seitsemän taulukossa mainittua tutkijaa.⁴⁰ Harald Hjärnen ja Lauritz Weibullin suuri vaikutus ruotsalaisessa historiantutkimuksessa

on toki tunnettu jo pitkään, mutta tässä suhteessa kiinnostavaa on myös se, kuinka pitkälle kyseiset traditiot todellisuudessa ulottuvat – kummankin osalta käytännössä 2000-luvulle, kun otetaan huomioon oppilaiden oppilaiden oppilaat.⁴¹

Suomessa mittakaava on Ruotsia pienempi, mutta asetelma on muutoin samankaltainen. Suurin osa suomalaisista varhaismodernia aikaa tutkineista historioitsijoista on tavalla tai toisella Zachris Topeliuksen, Y. S. Yrjö-Koskisen tai M. G. Schybergsonin oppilaita. Näistä tehokkaimpien ohjaajien listalla ovat Topeliuksen oppilas E. G. Palmén ja Yrjö-Koskisen oppilas J. R. Danielson-Kalmari. Käytännössä kaikki taulukossa 5 mainitut tutkijat kirkkohistorioitsijoita lukuun ottamatta ovat sidoksissa näihin kahteen professoriin. Palménin ja Danielson-Kalmarin ohjaustyötä vahvisti se, että he pystyivät jo varhain tekemään monipuolista keskinäistä yhteistyötä, myös opinnäytteiden ohjauksessa.⁴²

Henkilösiteet ja ohjaussuhteet selittävät ainakin osin Jyväskylän asemaa varhaismodernin historian alalla. Kaikki Jyväskylän historia-alan

37. Ragnar Björkin mukaan (Historiska föreningen under Harald Hjärnes tid. Om forandet av de habila hantverkarna. Teoksessa Ludvigsson (toim.) 2012, 92) Hjärnelle väitteli vuosina 1889–1913 yhteensä noin 60 henkilöä. Oheiseen taulukkaan 5 on laskettu mukaan vain *varmasti* tunnistetut ohjaukset. Muita runsaasti väitöskirjoja ohjanneita tutkijoita olivat oheisessa taulukossakin mainitut Sven A. Nilsson ja Sten Carlsson, joilla kummallakin oli seitsemisenkymmentä väitöskirjaohjausta. Jan Lindegren & Sven A. Nilsson. Teoksessa Ragnar Björk & Alf W. Johansson (toim.) *Svenska historiker från medeltiden till våra dagar*. Norstedts 2009, 618; Sune Åkerman, Sten Carlsson. Teoksessa Björk & Johansson (toim.) 2009, 651.

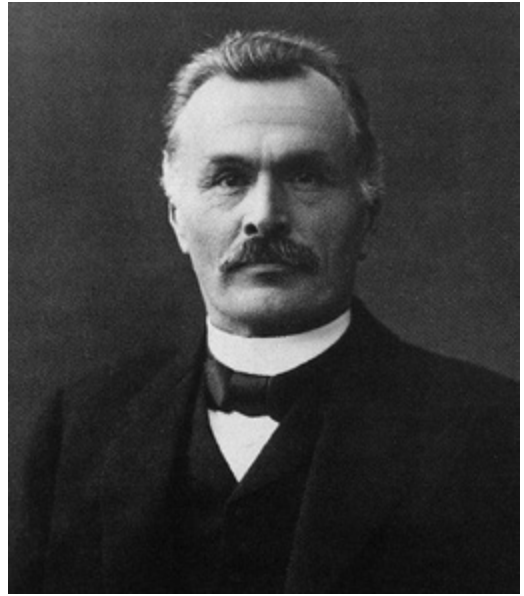
38. Hjärnen oppilaita (osin toisten ohjaajien, erityisesti Nils Edénin kanssa) olivat Gottfrid Carlsson, Sven Tunberg, Ludvig Stavenow, Nils Edén, Georg Wittrock ja Nils Ahnlund. Lisäksi Gottfrid Carlssonin oppilaista samalla listalla ovat Jerker Rosén (joka puolestaan oli Eva Österbergin ohjaaja) ja kirkkohistorioitsija Sven Kjällström. Lisäksi Herman Schück oli Nils Ahnlundin oppilas.

39. *De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Frankrike 1629–1631. Ett bidrag till Gustaf II Adolfs och kardinal Richelieus historia*. Lund 1899.

40. Lauritz Weibullin oppilaisiin kuuluivat Sven A. Nilsson ja Sture Bolin, joilla molemmilla oli suuri joukko keskeisiä varhaismoderniin aikaan keskittyneitä oppilaita: Nilssonilla muun muassa Jan Lindegren ja Stellan Dahlgren sekä myöhemmistä ajoista väitellyt, mutta nyt puheena olevan aikakauden väitöskirjojen menestyksellinen ohjaaja Torkel Jansson. Sture Bolin puolestaan oli muun muassa Sten Carlssonin ja Gunnar T. Westinin ohjaaja.

41. Hjärnen ja Weibullin vaikutuksesta esim. Odén 1991, 152–153, 158, 161; Lönnroth 1998, 306–308; Odén 2011, esim. 72.

42. E. G. Palménin ohjauksessa väittelivät A. R. Cederberg ja Carl von Bonsdorff, jonka keskeinen oppilas Einar W. Juva (aik. Juvelius) ei tosin kuulu 20 eniten ohjanneen listalle: Juva ohjasi silti neljä varhaismoderniin Ruotsiin liittyvää väitös-

■ Kuvat 1 ja 2.

1800- ja 1900-luvun vaihteen Ruotsin ja Suomen yhteisen ajan historiantutkimuksen keskeisiä vaikuttajia olivat Ruotsissa Harald Hjärne (1848–1922) (vasen kuva) ja Suomessa Ernst Gustaf Palmén (1849–1919) (oikea kuva). Molempien miesten akateeminen ura oli pitkä ja alkoi varhain: Hjärne väitteli tohtoriksi alle 25-vuotiaana, Palmén pari vuotta vanhempana. Hjärne toimi Uppsalan yliopiston virkaa tekevänä ja ylimääräisenä professorina vuodesta 1882 ja nimitettiin historian professoriksi samaan yliopistoon vuonna 1889. Hjärne hoiti professuuriaan vuoteen 1913 saakka. E. G. Palmén puolestaan toimi Helsingin yliopistossa ensin vuosina 1884–1903 Suomen, Venäjän ja Pohjoismaiden historian professorina ja sen jälkeen vuoteen 1911 saakka Suomen ja Skandinavian historian professorina. Kuvissa nähdään lähes saman ikäiset tiedemiehet alle 40-vuotiaana nuorina lupauksina. Kuva: Alvin-portaali ja Wikimedia Commons.

oppiaineiden alkuvaiheen keskeiset opettajat olivat Helsingin yliopiston kasvatteja, jotka edustivat kukin hieman erilaista lähestymistapaa historian-

tutkimukseen. Vaikka oppilaat ovat yksilöllisiä toimijoita, ohjaajien roolia tutkimuksen suuntaan voi tuskin kiistää. Jyväskylässä toimineet professorit olivat väitelleet Eino Jutikkalan, Pentti Renvallin ja sekä Suomen että yleisen historian puolella vaikutusvaltaisen Arvi Korhosen ohjauksessa eli he kytkeytyivät Palménin ja Danielson-Kalmarin traditioihin. Suomen ja yleisen historian, aatehistorian ja taloushistorian näkemysten ”ristipölytyks” osoittautui sittemmin hedelmälliseksi. Silti esimerkiksi varhaismodernia aikaa koskeneesta yhtenäisestä käsityksestä tuskin voi tässäkään yhteydessä puhua.⁴³

Päätelmät

Ruotsin ja Suomen historiantutkimuksen yleiskuva varhaismodernia aikaa koskevasta tutkimuksesta osoittautuu yllättävän yhteneväksi ja samankaltaiseksi. Tutkimusresurssit olivat pitkään samansuuntaisia, kunnes Ruotsin etumatka kasvoi merkittävästi 1900-luvun lopulle tultaessa.

kirjaa. Juvan oppilas Pentti Renvall oli Heikki Ylikankaan opettaja ja Ylikangas puolestaan Seppo Aallon. Lisäksi Renvall oli neljä väitöskirjaa aikakaudesta ohjanneen Erkki Lehtisen opettaja, joka puolestaan oli sekä Kustaa H. J. Vilkkunan että Petri Karosen akateeminen opettaja. Danielson-Kalmarin ohjasi Gunnar Suolahden väitöstä ja Suolahti puolestaan Eino Jutikkalan opettaja. Jutikkala ohjasi Mauno Jokipiin väitöksen ja Jokipiin aikanaan sekä Toivo Nygårdin että Ilkka Nummelan opinnäytteet. Nygård oli Marko Nenosen ohjaaja yhdessä Antero Heikkisen kanssa. Jutikkalan oppilas oli niin ikään Yrjö Blomstedt, jonka ohjauksessa väittelivät Markku Kuisma ja Ilkka Mäntylä, joka puolestaan oli Panu Pulman opettaja. Pentti Virrankoski kuului hänkin Jutikkalan oppilaisiin, ja Virrankoski ohjasi Kirsi Vainio-Korhosen väitöstyön. Jutikkalan oppilaita oli myös Matti Klinge, joka puolestaan on Henrik Meinanderin ohjaaja.

43. Suomen historiantutkimuksen koulukunnista esimerkiksi teos Karonen (toim.) 2019 sekä Karonen 2019a, 18–35 ja siinä mainitut lähteet.

Varhaismoderneja aikoja koskevien tieteellisten julkaisujen volyymi on ollut kuitenkin Ruotsissa huomattavasti Suomea suurempi, mikä on näkynyt erityisesti väitöskirjojen määrässä. Aihepiiri vaatii lisää tutkimusta, sillä todennäköisesti väitösten ajallista painotusta analysoimalla saadaan yhä nyansoidumpia havaintoja tutkimustilanteen, -traditioiden ja keskeisten tutkimusympäristöjen muutoksista.

Maissa harjoitettu julkaisutoiminta osoittautuu nimiketasolla varsin pysyväiseksi, kun julkaisuja tarkastellaan perinteisten aihealueiden avulla. Ruotsissa sota- ja poliittinen historia olivat kaikilla kolmella jaksolla aina kolmen suosituimman historia-alan joukossa. Suomessakin samat alat olivat 1900-luvun puolimaihien saakka suosituja, mutta 2000-luvulle tultaessa ovat kulttuuri- ja henkilöhistorialliset teemat nousseet niiden ohi. Tässä suhteessa muutos näyttää suurelta. Osin kyse on historian tutkimuksen kentän laantumisen ja jyrkkien oppiainealueiden madaltumisesta.

Väitöskirjojen käsittelemien periodien analyysi osoittaa maiden väliset suhteelliset erot pieniksi. Suhteellisissa osuuksissa ainoa poik-

keus on 1600-luku, sillä kyseistä suurvalta-ajaksi ymmärrettyä aikakautta on tutkittu Ruotsissa aina absoluuttisesti ja suhteellisesti ahkerammin kuin Suomessa. Ohjaaja-ohjattava-suhteissa huomio kiinnittyy ensinnäkin jakson alkupuolen ohjaajien valtaviin ohjausmääriin, sillä väitöskirjantekijöitä sinänsä oli pitkään vähemmän kuin vaikkapa 1970-luvulta alkaneella jaksolla. Toinen havainto on, että tehokkaat ohjaajat ovat käytännössä olleet kaikki yhteydessä toisiinsa ja he ovat ohjanneet valtaosan kaikista Ruotsissa ja Suomessa varhaismoderneilta ajoilta tehdyistä väitöskirjoista. Vaikka suoraa yhteyttä ohjaajan ja hänen oppilaidensa välille ei aina voida varmuudella löytää, havainto viittaa yhtäältä tutkimustraditioiden eriasteiseen välittymiseen tutkijapolvelta toiselle ja toisaalta siihen, kuinka mielekkäiden tutkijayhteisöjen ja tutkimusympäristöjen muotoutuminen kestää usein vähintään vuosikymmeniä.

Petri Karonen on Suomen historian professori Jyväskylän yliopistossa. **Sähköposti:** petri.k.karonen@jyu.fi